

Cukr jako společenské téma

SUGAR AS SOCIAL ISSUE

Turbulentní cenový vývoj potravin je téma, které rezonuje ve veřejném prostoru již téměř rok. Symbolem „drahoty“ se na začátku letošního roku stal cukr. Zároveň se právě na cukru nejlépe ukazují největší aktuální bolístky zpracovatelů i zemědělců, drabé ceny energií a stále složitější administrativa, která mnohé dokonce odrazuje od pokračování v produkci. Jak to bude dál s ohledem na aktuální dění a chystané dotační podmínky, se pokusím nastínit v následujících řádcích.

Cena cukru, aneb kdo či spíše co za to může?

Než se pustíme do analýzy současného stavu a predikce stavu budoucího, podívejme se na populární „sport“ posledních dnů a týdnů, hledání viníka „drahoty“. Z pohledu zástupce prvovýroby musím říci, že čeští zemědělci mají na výkupní ceny omezený vliv. To potvrzuje také statistika. V období od loňského září do prosince zdrazil cukr v obchodech o 77 %, zatímco u výrobců (zpracovatelů) se cena zvýšila o 51 %. Výkupní ceny podle dat ČSÚ meziročně dokonce poklesly, nicméně to bylo částečně ovlivněno výkyvy v kvalitě (cukernatosti) a následně také ceně za dodanou řepu a statistickým započtením ceny smluvní, nikoliv finální včetně bonusů. Traskavou otázkou je vždy, zda pěstitel netáhá za kratší konec provazu. Pěstování cukrové řepy se v Česku věnuje kolem 950 pěstitelů, přičemž na každého z nich připadá průměrná výměra kolem 60 ha. Tomu obvykle odpovídá i jejich vyjednávací síla ve vztahu k odběratelům a vliv na výkupní ceny. Vyjednávání o ceně s odběratelem, bonusy a srážky, to je mezi zemědělci vždy velké téma. Na druhou stranu je třeba objektivně říci, že o větší částí ceny rozhoduje především situace na trhu, respektive vztah mezi nabídkou a poptávkou. Ačkoliv je Česká republika v produkci cukru a cukrové řepy soběstačná, Evropa jako taková

není. K tomu je nutné vzít v potaz ještě skutečnost, že zájmem cukrovaru je zajistit si i z logistického hlediska dobře dostupnou surovinu a usilovat o dlouhodobě udržitelné vztahy. Výsledkem vyjednávání o cenách by tak v ideálním případě měl být prosperující zpracovatel i pěstitel a udržitelnost pěstování cukrové řepy a produkce cukru v České republice.

Právě „udržitelnost“, tedy situace, kdy má cukrovou řepu ještě kdo pěstovat a jak vypěstovat i kdo zpracovávat, je jádrem současné debaty. Do té na straně prvovýrobce vstupuje nejen rentabilita se započtením napříč EU značně rozdílných podpor, ale také další podmínky pěstování, jako je dostatek přípravků na ochranu rostlin či další faktory. O tom ale dále v textu v odstavci, který se věnuje zdražování budoucímu.

Kdo tedy za vyšší cenu cukru může? Z pohledu statistiky vidíme svévolné a nejméně opodstatněné navyšování obchodní přírážky u obchodníků. Stará pravda nicméně říká, že vše má takovou cenu, jakou je zákazník ochoten zaplatit. Obchodní přírážky jsou věcí obchodní politiky řetězců, které dobře vědí, že u nich Češi rádi nakupují, protože je to pohodlné, na jednom místě. A toho, o čem se mluví a čeho může být nedostatek, nebo to může do budoucna ještě zdražovat, se kupuje někdy zbytečně moc a tzv. „do foroty“. Za zdražováním jsou však také objektivní důvody. Proto je dobré ptát se i na to, „co“ může za zdražování. Protože existuje mnoho objektivních důvodů, které se dost možná budou v dalších letech teprve projevovat, rozdělil jsem další text na tři části – tedy na příčiny zdražování současného i zdražování budoucího a naposledy „co může pěstování řepy pomoci“.

Příčiny současného zdražování

Budeme-li hledat objektivní příčiny současného zdražování, jsou jimi jednoznačně vyšší náklady. Všem, tedy zemědělcům, potravinářům i obchodu za poslední rok a půl rekordně rostly náklady, a to zejména náklady na energie a na všechny vstupy, které jsou při výrobě na energie náročné. Na straně zpracovatelů šlo především o kombinaci vysokých cen emisních povolenek a vlivu konfliktu na Ukrajině, který ohrozil ruské dodávky zemního plynu do Evropy. Právě cena energií dosáhla na začátku kampaně 2022/2023 vrcholu. Na konci srpna byla cena zemního plynu na sedmínásobku lednové (už tak poměrně vysoké) hodnoty. Zdražily však také třeba obaly a vzhledem k rekordní inflaci bylo nutné navyšovat i mzdy.

Výkupní ceny, respektive ceny zemědělských výrobců je třeba navyšovat v okamžiku, kdy hrozí záporná rentabilita. K té může dojít tehdy, zvyšují-li se náklady a podpory se snižují nebo stagnují. Nejprve k nákladům: U zemědělců se v roce 2022 na straně nákladů projevovaly především rekordně drahé pohonné hmoty a minerální hnojiva. V obou případech dosahovaly tyto položky vrcholu na jaře, tedy v době, kdy bylo třeba porosty založit a „nastartovat“ z hlediska správné výživy a ochrany rostlin. To ale není všechno. Jsou tu ještě inflační faktory, u nichž nedochází ke skokovému meziročnímu růstu, ale k růstu pozvolnému, stále však velmi dramatickému. Řeč je o pachtovním, tedy nájemném, mzdách a odvodech zaměstnanců. Cena půdy se od roku 2014 zvýšila ze 139 tis. Kč za hektar zemědělské půdy na 334 tis. Kč v roce 2022 (to je nárůst téměř o 150 %). Jen v roce 2022 došlo k meziročnímu navýšení cen půdy o téměř 15 %. Mzdy v zemědělství rostly z 23 743 Kč v roce 2014 na 36 735 Kč v roce 2022 (65% nárůst). Proč právě pachtovné a mzdy? Rozdílná cena půdy a rozdílná cena práce byly a jsou hlavními argumenty rozdílných dotačních podpor napříč EU. Ty v novém období (2023–2027) zůstávají v prvním pilíři prakticky stejné jako v roce 2014, bez započtení změn v cenách půdy a práce.

Příčiny budoucího zdražování

Co se týče budoucích nákladů, v případě pohonných hmot a minerálních hnojiv jsme se nyní přiblížili dlouhodobému normálu, nicméně těžko lze predikovat jejich výrazné snížení. Naopak může stejně jako v loňském roce dojít v souvislosti s nečistnou bezpečnostní situací ve světě k jejich růstu. V případě mezd je tu velký tlak na zastavení jejich reálného poklesu, tedy navýšení na úroveň inflace. Při současné dvouciferné inflaci by to znamenalo další růst nákladů na produkci. Vzhledem k tlaku na energetické využití půdy k produkci obnovitelných zdrojů energie (především solární panely) a nástupu uhlíkových povolenek do zemědělství lze bohužel nadále počítat i s růstem ceny půdy. Co víme zcela jistě, je skutečnost, že dotační podpory z unijního rozpočtu se v průběhu dalších pěti let navyšovat nebudou, naopak se budou pro zemědělce stávat dražšími. Za každou korunu podpor bude nutné investovat více nákladů nebo se vzdát části tržeb. Příkladem může být povinné vyčlenění půdy mimo produkci nebo přísnější protierozní opatření. Pokud mají zemědělci jen v letošním roce vyčlenit až 5 % půdy mimo produkci, jen aby dostali podobnou základní platbu jako v letech předešlých, tak se jedná o dvojnásobnou výměru, než na které se v Česku cukrová řepa pěstuje. Do budoucna bude „extenzifikačním“ faktorem také omezování přípravků na ochranu rostlin a vyšší nákladnost či přímo nemožnost ochrany před škůdci v kombinaci s vyšším abiotickým stresem, který rostlinám přináší klimatická změna.

Co může pěstování řepy pomoci?

Aby článek nebyl jen snůškou stížností na těžký úděl pěstitele a jeho další nejistý osud, je třeba uvést, co může pěstování řepy pomoci. Za prvé je to odpovídající cena za řepu, tak aby se i s vyššími náklady vyplatilo její pěstování. Za druhé je to adekvátní podpora z veřejných prostředků, aby rentabilita včetně podpor nebyla záporná a dosahovala naopak podobné úrovně jako u zemědělců z ostatních zemí Evropské unie. Na unijní úrovni je dobojováno, nicméně se nabízejí jiné nástroje, které mohou pomoci – národní dotace (navýšení de minimis) či třeba již dříve diskutovaná podpora zaměstnanosti na venkově nebo nezdaňování podpor. Za třetí je to podpora toho, aby si zemědělci v Česku minimálně udrželi velmi dobré pěstitelské výsledky, tzn. pokračující šlechtění vhodných odrůd a také na zajištění adekvátní ochrany rostlin. Pro rok 2023 se sice podařilo zajistit osivo mořené neonikotinoidy, nicméně pro další roky může být absence takto mořeného osiva velkou výzvou či spíše problémem. Naposledy pak mohou pěstování cukrové řepy v ČR pomoci okolnosti. Letošní rok je zatím opakem roku 2022, charakteristický je nižšími cenami obilovin a olejnin, cukrová řepa tak může pro pěstitele znamenat i z ekonomického hlediska určitý stabilizační faktor. Ve všech případech je ale třeba počkat si na letošní osevy, které budou poprvé probíhat podle nových pravidel, a vyhodnotit si, co tato pravidla i další okolnosti pěstování cukrové řepy v Česku dala, a co naopak vzala. Musím říci, že jsem na to sám zvědavý.

Jan Doležal
prezident Agrární komory ČR